

PROGRAMUL NOSTRU.¹⁾

Din cauza vremii cînd a fost înființată și a unor evenimente ulterioare, pe care nu-i nevoie să le amintesc, catedra aceasta poartă numele de „literatură și filologie română”. Totuși, în cei 25 ani, căt l-am cunoscut, Alexandru Philippide n'a făcut decât lingvistică, și, dacă nu mă înșel, la fel a procedat și înainte de 1908. Tot așa va fi și pe viitor: vom studia limba română supt toate aspectele ei. Știți însă că disciplina noastră poate avea drept obiect stările lingvistice actuale, ca și pe cele trecute, poate fi, adică, descriptivă sau statică și evolutivă sau istorică. Spre a cunoaște bine o limbă, este necesar să studiem atît aspectele trecute, că și pe cele prezente. Primele ne arată cum a evoluat limba dela începuturile ei și pînă astăzi, celelalte ne ajută să înțelegem firea însăși a unei limbi, spiritul și organizația ei. Vom face, deci, lingvistică istorică și lingvistică descriptivă. Procedind astfel, nu ne vom îndepărta prea mult de Alexandru Philippide, care ținea un curs de istoria sunetelor și a formelor, luînd în considerație nu numai trecutul, ci și prezentul limbii românești. Este drept că punctul de vedere istoric predomina la el, care, pentru aceleași motive, studia foarte amănunțit și preistoria limbii noastre, adică originile și starea ei dinaintea primelor monumente literare. Philippide continua în chipul acesta tradiția neogramatică, pe care i-o transmisesese profesorii săi din Ger-

1) Din lecția inaugurată a cursului de Filologie Română, ținută la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași în ziua de 1 Martie 1934; deoarece între activitatea desfășurată la catedră și aceea din revista noastră va fi mereu o strînsă legătură, cel puțin în ce privește ideile fundamentale, programul anunțat la curs este valabil și pentru această publicație și, prin urmare, am crezut că pot publica aici lecția de deschidere.

mania depela 1890. Noi vom da preferință aspectelor lingvistice actuale, conform tendinței unei bune părți din savanții contemporani, care se lasă conduși de adevărul incontestabil că observarea prezentului înlesnește înțelegerea trecutului: modul cum se produc fenomenele lingvistice supt ochii noștri trebuie să fi fost și altădată același. Vom porni, primurmare, dela infățișarea faptelor actuale, pe care le vom deserie cît mai detailat, și apoi vom căuta să le explicăm cu ajutorul fazelor anterioare. Trebuie să recunoșc depe acum că metoda aceasta se leagă de numeroase dificultăți și este criticată de partizanii excluzivisti ai lingvisticii statice, cum sint, în general, discipolii lui Ferdinand de Saussure. O vom aplica totuși cu fidelitate.

Dupăcum ne vom sili să îmbrățișăm întreaga viață a limbii românești, tot așa, în ce privește aspectele ei actuale, vom căuta să le studiem iarăși pe toate. Aceste aspecte se pot urmări în două direcții: orizontal și vertical. În primul caz este vorba de ceea ce, cu un termin mai concret și mai obișnuit astăzi, se chiamă aspecte geografice, răspândirea în spațiu a limbii noastre, cu toate variantele cărora fatal le dă naștere această extindere geografică. Cele patru dialecte principale (daco-, macedo-, megleno- și istorromân) vor fi studiate la fel de atent, iar cît despre cel dintîu, din cauza importanței lui și a faptului că, vorbindu-se pe o întindere mare de pămînt, prezintă numeroase nuanțe deosebitoare dela o regiune la alta, îl vom cerea în toate ramificațiile lui. În acest scop vom utiliza, negreșit, colecțiile de texte, precum și studiile făcute de predecesori, care sunt mulți și vredniți.

Pentru graiul nostru moldovenesc însă, lăță de care avem datorii speciale, vom recurge și la material adunat de noi însine, prin anchete directe și prin corespondență, unii din aceștia putind fi studenții dela Filologia Română, mai chemați decât alte persoane pentru o asemenea operă. La acest dialect ne va interesa în deosebi segmentarea lui. Știți că vorbirea din Nordul Moldovei diferă de aceea din sudul acestei provincii, atât prin cuvinte, cît și prin sunete. Lexi-

cul moldovenesc de sud suferă o influență tot mai puternică din partea dialectului muntenesc, și se pare că la fel stau lăsurile și din punct de vedere fonetic. Mă gîndesc, în primul rînd, la palatalizarea labialelor, care în județele Moldovei nordice prezintă un stadiu de dezvoltare mai avansat. Ar trebui, deci, să urmărim întinderea geografică a celor două ținuturi moldovenești, încercind o delimitare (aproximativă, căci altmintrele nu se poate), cu ajutorul particularităților fonetice și al vocabularului. O atenție specială merită apoi Bucovina și Basarabia, care au revenit la România după un răstimp de peste 100 ani. Din această pricină dialectul vorbit acolo oferă deosebiri față de Moldova propriu zisă, și nu numai deosebiri firești, care se produc dela sine în interiorul oricărei unități lingvistice, dacă întinderea ei teritorială este mare, ci și deosebiri cauzate de faptul că aceste două provincii au stat vreme destul de îndelungată subt stăpiniri străine și au suferit, deci, influențe culturale al căror vehicul erau alte limbi decât a noastră.

*

Cercetarea lingvistică verticală însemnează lăurea în considerație a tuturor nuanțelor deosebite care dela o clasă socială la alta și dela o categorie culturală la alta. (Deobicei grupurile sociale coinează cu cele culturale, întrucât păturile sociale suprapuse posedă, în general, și o cultură superioară. Totuși această coincidență nu-i totdeauna o realitate, mai cu seamă într-o țară de cultură tînără ca România.) Vom studia astfel atât limba comună, cît și dialectele, căci toate împreună alcătuiesc limbă: și una și celelalte, cu toate nuanțele lor, reprezentă manifestări diverse ale aceluiași organism lingvistic. Prin limbă comună înțelegem vorbirea oamenilor cu mai multă ori mai puțină cultură și care nu diferă prea tare dela o regiune la alta a țării. De aceea i se și spune limbă comună, spre deosebire de dialect, care-i un graiu particular, specific pentru un anumit ținut. Această limbă comună este la noi mai puțin veche și uniformă decât în alte părți. În ciuda deosebirilor

mai mari sau mai mici, după provincii, după categorii culturale, etc., limba comună rămîne totuși un mijloc de înțelegere general. Ea este vorbită și scrisă. În relațiile lor zilnice oamenii de cultură întrebuiuțează limba comună, nigrailor de acasă, chiar dacă în pronunțare și în lexic (mult mai puțin în celealte domenii ale gramaticii) se trădează totdeauna originea lor locală. Limba scrisă reprezintă numai un alt aspect al limbii comune. Cind aceasta servește la exprimarea în scris a celor ce vrem să spunem, ea devine limbă (comună) scrisă. Vrasăzică noțiunile limbă comună și limbă scrisă nu sunt identice: cea dintâi are o sferă mai largă decit a doua și ca atare o conține pe aceasta, după cum o conține și pe aceea a limbii vorbite de oamenii culți. Firește că între limba comună scrisă și cea vorbită există oarecare deosebiri. Limba scrisă este mai arhaică, mai bogată, mai aleasă, mai solemnă, din motive psihologice lesne de înțeles (cf. *scripta manent*), dar aceste deosebiri nu sunt esențiale. La rindul ei, limba scrisă are și ea două variante: deoparte limba literară, în sensul strict al cuvintului, acea întrebuiuță de scriitori, adică de poeți, precum și de oamenii de știință care stăpinesc pedeplin limba lor maternă, de altăparte limba scrisă propriu zisă, pe care o întîlnim în gazete, în corespondență obișnuită ș. a., unde, din cauza grabei impuse de necesitățile momentului, o grijă excesivă pentru formă este exclusă.

Limba comună, cu toate nuanțele ei, merită la noi o atenție specială nu atât pentru motivele de ordin teoretic invocate de Leo Spitzer și alții, care constată la lingviștii contemporani o neglijare a limbii culte în favoarea dialectelor, decind cu progresele geografiei lingvistice, cit pentru altceva. Din cauză că în România cultura adevărată este apanajul unui număr restrins de indivizi, deosebirile dintre limba comună și dialect sunt, în anumite privințe, mult mai izbitoare decit în alte țări. Mă gîndesc, înainte de toate, la mulțimea nesfîrșită a neologismelor, aşa de caracteristice pentru vorbirea oamenilor culți și aproape complet absente în aceea a țăranilor. (Influențe străine relativ recente se manifestă,

dealtfel, cu destulă putere chiar în sintaxa limbii comune, care și prin aceasta diferă de cea populară într'o măsură mai mare decit aiurea.) Neologismele trebuie să cerceteze și pentru importanța lor în sine, mai ales că chiar cele mai nouă și mai bogate dicționare românești nu le înregistrează decit parțial (și de-ar vrea cineva să le noteze pe toate, i-ar fi imposibil, fiindcă ele se introduc în fiecare moment, grație contactului strâns și lesnicios pe care-l avem astăzi cu lumea întreagă).

După limba comună, mai exact spus, dedesuptul ei, vine dialectul, graiul oamenilor inculși, care trăesc la țară și la periferia orașelor, mai cu sămă a celor mici, unde formele de viață se păstrează încă primitive sau, dacă vreți un termin poetic, patriarhale. Despre dialect am pomenit mai sus, cind m'am ocupat de răspândirea în spațiu a vorbirii. Dar limba comună și dialectul nu sunt singurele componente lingvistice verticale. Între ele se află o limbă *intermediară*, aceea a mahalalelor din centrele mari, în special, unde categoria socială respectivă se diferențiază neconținut de fărânamea satelor vecine, fără a izbuti totuși, din pricina lipsei de cultură și a condițiilor de viață, ceeace în fond e tot una, să se identifice ori măcar să se apropie esențial de păturile mijlocii și superioare ale societății. Este limba pe care, dacă imprejurările nu ne îngăduie altfel, o putem cunoaște destul de bine din comediiile și schițele lui Caragiale (mai puțin din opere similare de mai tîrziu, care se dovedesc inferioare acestora și din panet de vedere strict lingvistic). Știu că această limbă este socotită adesea ca un produs hibrid și deci inferior, care merită cel mult atenția humoriștilor. Atitudinea aceasta este însă neștiințifică. Ea aparține nu lingviștilor, ci gramaticilor, care se interesează la o limbă de aspectele ei ‘corecte’ și ‘regulate’, conform nu cu legile vorbirii omenești, dar cu cele stabilite de ei însiși. Lingvistul autentic, acela care înțelege viața limbii, care și dă sâma cum se naște ea, în ce chip și din ce cauze evoluiază, acordă o importanță la fel de mare, ca și limbii comune și dialectului, acestui produs într'adevăr hibrid pen-

tru ochii noștri de astăzi, pe care-i izbește numai înfățișarea lui mobilă, lupta dintre atîtea tendințe opuse și nelămurite. Ba sînt umii învățați, care, tomai pentru lipsa lui de fixitate, îl consideră mai vrednic de atenție decît alte aspecte lingvistice: vorbirea aceasta intermediară ne poate arăta mai bine 'devenirea' limbii, adică viața ei continuă, neîntreruptă¹⁾). Afară de asta, s'a constatat mereu că ceeace numim greșală astăzi poate ajunge 'regulă' mâni. De fapt, orice inovație lingvistică pare, înainte de a se răspîndi, o 'greșală', intrucât reprezintă o abatere dela starea limbii dintr'un moment dat, pentru ca apoi să devie normă, imediat ce a fost adoptată de majoritatea sau unanimitatea individelor vorbitori. Să ce compare, depildă, greșelile relevante de gramaticii franceji ai veacurilor trecute cu starea de mai tîrziu a limbii franceze, și se va vedea cîte din ele s'au impus, înceind astfel de a mai fi censurate de jandarmii lingvisticii.

Dar acest limbaj al mahalalelor, intermedier între limba comună și dialect, prezintă importanță și supt alt raport. În el își găsește adăpost numeroși termini de argot, veniți din limba răufăcătorilor, cerșetorilor și vagabonzilor de toate speciile. Este drept că la noi acest fenomen are loc într'o măsură mai redusă, fiindcă și argot-ul s'a dezvoltat mai puțin decît în Europa centrală și apuseană, unde orașele mari, cu viață lor complexă și plină de greutăți enorme, care ascund ingeniozitatea celor ce nu pot ori nu vor să trăiască prin muncă cinstită, precum și adîncile contraste economico-sociale oferă condiții favorabile pentru acest limbaj special. De altfel, și fără a fi influențată de el, vorbirea populară, cum îi mai putem spune limbii mahalalelor, seamănă destul de bine cu argot-ul, mai ales în ce privește predominarea afectului. Omul din straturile inferioare ale societății, și din cauza vieții pe care o duce, și din pricina lipsei de cultură, uzează fără nicio rezervă de libertatea sa individuală. Cînd

¹⁾ Cf. depildă Henri Frei, *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig 1929.

e stăpinit de un sentiment puternic, el izbucnește imediat și nestinjenit, întrebuiuind cuvîntul care, indiferent de orice alte considerații, i se pare că exprimă în modul cel mai complect ceea ce are de spus. Argot-ul izvorăște și el din stări sufletești afective și de aceea transmite o parte din tezaurul său lingvistic vorbirii populare (mai puțin limbii comune, care aparțin categoriilor sociale culte, deprinse a-și controla neconenit atît vorbele, cit și faptele, și mult mai puțin, aș crede chiar deloc, dialectului, din cauza simplității și naivității tărâmului, care se lasă, în general, stăpinit de o timiditate și o jenă împinsă adesea pînăla extrem).

Din ce-am spus chiar acum rezultă clar că ne vom interesa și de argoturi, nu numai de argotul propriu zis, al răușăcătorilor și vagabondilor, ci și de limbajele speciale (școlăresc, studențesc, sportiv, tehnic, etc.). Printre acestea merită a fi amintite cîteva, care n'au comun cu argotul, în sens larg, decît caracterul de vorbire proprie unui grup social determinat și pe care cei din afara grupului n'o înțeleg. Mă gîndesc la anumite ocupării caracteristice pentru unele ținuturi din Moldova, ca plutăritul (cu anexa lui tăiatul și lucratul lemnelor în pădurile de munte), unde am impresia că au intervenit influențe necunoscute aiurea, apoi vinatul, pescuitul și a. *

La fel de cuprinzătoare trebuie să fie atitudinea noastră și în altă direcție. După cum vom lua în considerație stările lingvistice trecute și pe cele actuale, iar pe acestea din urmă le vom cerceta orizontal și vertical, tot așa se cuvine să dăm o atenție deopotrivă de mare tururor ramurilor gramaticii. Deobicei se studiază foarte amănunțit sunetele și formele, pecind vocabularul și sintaxa săt neignorate, cel puțin în manualele adresate studenților și la cursurile universitare, care de multe ori stau la baza cărților didactice și a introducerilor de tot soiul. Este evident că avem a face cu o rămășiță neogramatică, pe care numerosi lingviști moderni o combat cu inversunare, atât prin-

cipial, cît și practic, consacruindu-se în studiile lor speciale mai cu seamă sintaxei și lexicului. Noi ne vom ocupa de toate ramurile gramaticii românești: vom cerceta sunetele limbii românești, descriindu-le aşa cum se prezintă astăzi și explicând starea lor actuală cu ajutorul foneticii istorice, vom studia apoi formele gramaticale în același chip și vom trece după aceea la formarea cuvintelor, stilistică, sintaxă și vocabular. Aceasta din urmă va trebui să le dăm o importanță ceva mai mare, și pentru că au fost multă vreme părăsite aproape complet, dar și pentru că problemele sintactice (în sens larg) și cele lexicale sunt mai însemnante. Ele stau în foarte strinsă legătură pedeoparte cu psihicul individului vorbitor și al întregii comunități lingvistice, pedealta cu viața lor exterioară, cu civilizația. Stilistica, aşa cum o înțeleg mulți contemporani pe baza concepției celor care o cultivă cu asiduitate (Bally, Spitzer, Winkler), este o disciplină strict lingvistică, străină, deci, de stilistica estetică sau retorică (studiu figurilor de stil și al celorlalte mijloace de expresie care urmăresc anumite efecte). Concepția astfel, stilistica este o introducere la sintaxă, o fază premergătoare acesteia: un fenomen stilistic devine sintactic, după ce se gramaticalizează, adică după ce și pierde frâgezimea, expresivitatea și spontaneitatea, produse ale afectului și fantaziei. De aceea metoda stilistică este psihologică, nu grammaticală. Ca să înțelegi o inovație stilistică, trebuie să-ți dai bine sâma de starea sufletească a celui care a produs-o, înțocmai cum la studiul unei opere literare este necesar să te transpui în sufletul autorului.

In ea mai mare parte vocabularul unei limbi se datorează imprumuturilor de tot felul: din pricina relațiilor firești care se nasc între popoare, limbile lor își împrumută reciproc cuvinte. Studiind aceste imprumuturi în raport cu imprejurările care le-au determinat, studiem implicit și civilizația unui popor. Este metoda 'cuvinte și lăceruri', care cere ca alături de cuvinte să cercetăm și obiectele respective, spre a îmbina astfel istoria limbii cu istoria civilizației. Limbii noastre, această metodă î se poate aplica mai ușor

și cu mai mult succes, fiindcă asupra ei s'au exercitat și continuă să se exerce numeroase și puternice influențe străine. Dar și elementele moștenite se pretează la o astfel de cercetare. Descriind domeniile de activitate unde cuvintele latinești formează majoritatea sau aproape unanimitatea, arătăm indirect și că civilizație ne-a transmis România, adică ce elemente din civilizația lor s'au potrivit cu condițiile noastre de viață și au putut, deci, să reziste. Totodată se pot urmări unele din aceste elemente latinești în limbile vecine care le-au împrumutat dela noi, și cu același scop: să vedem în ce ramuri de activitate au influențat România asupra altor neamuri de oameni.

O atenție deosebită vom acorda etimologiei. La cuvintele discutabile în ce privește originea lor se va demonstra mai ales cum trebuie să procedăm spre a obține rezultate mai mult ori mai puțin acceptabile. Etimologia este o adevărată piatră de încercare pentru un lingvist, nu atât însă a ingeniozității (sau numai a ingeniozității!), cît mai cu samă a cunoștinților lui lingvistice propriu zise și de altă natură. Etimologia, mai mult decit oricare altă problemă lingvistică, silește pe specialist să-și dea la iveală știința, ca și ignoranța, cu privire la istoria și la viața actuală a limbii. Ea face apel, în general, la toate domeniile gramaticii (în primul rînd la fonetică), dar și la alteleva, mai puțin lămurit, dar cu atât mai important, la înțelegerea pentru viață limbajului omenesc, pentru spiritul care-l stăpinește și-l conduce. Pe scurt, se poate spune că etimologia este un punct final, un rezumat al întregii activități lingvistice.

Cind e vorba de lexicul unei limbi, nu trebuie să pierdem din vedere un amănunt deobiceiu neglijat. Tezaurul lexical nu-l constituie numai cuvintele notate în dicționare, pe baza textelor și a uzului. El cuprinde și numele proprii, topice și personale. Făcind această afirmație, nu mă refer la faptul pe care-l observă oricine, că mare parte din numele proprii sunt nume apelative izolate, având adică un sens special, aplicat la un singur obiect sau o singură ființă. Mă gîndesc la toate elementele toponimice și antroponimice,

deci și la cele obscure, despre care nu știm deocamdată dacă la origine sînt nume apelative sau altceva, precum și la acele care din capul locului au fost întrebuințate de Români numai ca nume proprii în sensul curent al cuvîntului. Dece trebuesc înglobate și ele în vocabularul limbii noastre? Pentru că le putem studia exact ca și pe celealte, atît din punet de vedere etimologie, cît și în legătură cu civilizația poporului romînesc. Prinurmare avem nevoie de aceleași cunoștințî și ajungem la aceleași rezultate ca atunci cînd cercetăm elementele lexicale obișnuite. Toponimia și antroponimia se vor bucura de toată atenția în preocupările și activitatea noastră. Și, fiindcă pentru numele proprii nu avem dicționare ca pentru celealte, va trebui să ne îngrijim de stringerea lor. Este adevărat că majoritatea topominicelor se găsesc în diversele dicționare geografice, grupate pe provincii sau pe județe. Dar multe au rămas neînregistrate, din cauză că locurile respective n'au importanță pentru geografi. În viața țărănilor însă tocmai acestea sînt mai însemnate, întrucât sînt veșnic vii și se leagă fie de ocupățiile lor zilnice (acolo își pasc ei vitele, își au țarina, etc.), fie de petreceri (fac horă, cîntă, se joacă ș. a.), fie de anumite credințe, superstiții și legende. Ele trebuesc adunate, lucru pe care-l poate face cu ușurință oricare dintre D-Voastră pentru satul său natal, eventual și pentru cele vecine, dacă-i sunt la fel de cunoscute. Relativ la numele de oameni însă nu posedăm nicun dicționar, și de aceea este necesar să le stringem de iznoavă. Aici dificultățile sunt mai mari, între altele, fiindcă aceste nume n'au o existență oarecum exterioră, ca cele topice; ele trăiesc prin oamenii care le poartă, și atunci, pentru a le culege pe toate, ar trebui, cel puțin teoretic, să cunoaștem individual pe toți locuitorii țării. Evident că nu ne putem gîndi la un asemenea ideal, imposibil de înăptuit. Să ne mulțumim cu mai puțin, utilizînd colecțîile de documente¹⁾ publicate pînă acum (foarte multe au

1) Acestea ne pot servi și pentru numiri topice, din care atîea au dispărut cu vremea.

indice), registrele de stare civilă, arhivele publice, matricolele școlare, listele nominale depăla regimene și alte unități militare, etc., precum și informațiile noastre personale.

*

Nicio limbă omenească n'a stat și nu stă izolată, dimpotrivă este în lîrea lucrurilor ca fiecare să aibă diverse legături cu altele. Dupăcum membrii unei colectivități lingvistice, grație vieții comune pe care o duc, stabilesc între ei relații multiple și ajung astfel să se influențeze reciproc, în toate domeniile de activitate, întocmai așa se petrec lucrurile și cu limbile pămîntului. Fiecare se află în situația de a fi influențat și de a influența la rîndul ei, fiindcă popoarele respective au avut ori au relații între ele. Această afirmație, intemeiată pe constatări vechi și repetate, se dovedește foarte justă mai cu seamă în cazul limbii noastre. Pedeoparte ea aparține unei familii lingvistice, celei românești, și are, deci, raporturi de înrudire cu limbile surori (toate provin dintr-un izvor comun, latina populară), pedealtăparte a suferit în decursul vremii, dela primele ei începuturi, influența limbilor vorbite de popoarele înconjurătoare sau a influențat ea însăși asupra limbilor acestora. Așa se explică deces numeroase fenomene lingvistice românești își au corespondentul lor fie în idiomele române, fie în cele vecine. Această situație ne obligă, pentru o înțelegere mai adincă și mai sigură a vieții lingvistice românești, să facem necontenit apel la limbile popoarelor române și ale acelora cu care România au ori au avut legături. De aceea principiul nostru călăuzitor va fi: pentru orice fapt de limbă românească să ne informăm la limbile surori sau vecine, spre a vedea dacă nu găsim acolo explicația fenomenului care ne interesează. Firește că, în ce privește elementele latinești sau presupuse pentru moment astfel, vom merge înapoi pînă la limba comună, iar de acolo ne vom întinde cuceretările asupra limbilor române. Ade seamă, și mai cu seamă pentru elementele relativ nouă (așa zisele neologisme: cuvinte, expresii, construcții), va trebui să

recurgem numai la unele idiome neolatine, în primul rînd franceza, apoi italiana. În asemenea cazuri nu va mai fi vorba de înrudire istorică, de coincidențe pe baza aceleiași origini etnice, ci de elemente pe care le-am împrumutat din acele limbi surori începînd cu secolul XVIII. Neologismele alcătuesc o bună parte din tezaurul limbii românești actuale, al aceleia pe care o utilizează în scris și în vorbire oamenii de cultură. În general, ele n'au fost studiate, nici măcar socotite vrednice de atenție în cercetările lingvistice obișnuite, și astă din cauza noutății lor: punctul de vedere istoric cere să ne oprim... la timp.

Cu privire la celelalte limbi, se știe că intră în joc mai ales cele slave, apoi albaneza, neogreaca, turca, maghiara. Cu unele româna a avut legături din cele mai îndepărtate timpuri, cu altele ceva mai tîrziu, dar tuturora ea le datorăște o parte însemnată din elementele care au participat la constituirea ei, așa cum o cunoaștem astăzi. O atenție deosebită se cuvine limbilor balcanice, care, în cazul de față, însemnează, conform cercetărilor făcute de specialiști (Kr. Sandfeld), neogreaca, albaneza și bulgara (mult mai rar sîrbocroata). Între ele și a noastră potrivirile sunt foarte numeroase și adinei. Această situație n'a putut rezulta numai din simple relații de vecinătate, oricât de strînse ar fi fost, ci trebuie să aibă la bază fapte mai vechi și mai importante. Lingviștii se gîndesc la un fel de comunitate etnică, nu în sensul strict al unei origini identice, ci al unei înrudiri oarecum indirecte. Explicația aceasta pare a se potrivi pentru coincidențele dintre limbile română, bulgară și albaneză. La începuturile lor va fi existat un substrat comun sau cel puțin înrudit, grație căruia au luat naștere particularități lingvistice identice, dintre cele mai caracteristice pentru fiecare. Cît despre limba neogreacă, chestia se pune altfel. Fiind anterioară celorlalte, întrucât continuă greaca antică, și totodată singura limbă de cultură tocmai în epoca de formăție a idiomelor balcanice, neogreaca (în sens larg) s'a impus acestora prin prestigiul ei deosebit, influențîndu-le și dîndu-le anumite elemente, care apoi ni'sau

transmis și nouă. Afară de asta, limba greacă modernă, la fel ca toate celelalte din Balcani, joacă un rol important în viața dialectelor aromân și meglenoromân, din momentul cînd acestea s'au fixat aproximativ prin locurile unde le găsim astăzi. De aceea limbile balcanice trebuie să deție în preocupările noastre un rang de frunte.

*

Ca toate științile, și lingvistica are nevoie de luminile unor discipline înrudite. Limba nu este singurul produs al vieții sufletești. Alături de ea, există numeroase altele, care, intrucît au aceeași obîrșie, psihicul omenesc, se ating, se întrelă și se influențează neconitenit unele pe altele. Este, deci, natural ca diversele discipline care le studiază să aibă reciproc nevoie de ajutor. Cele mai strîns legate de lingvistică sunt etnografia și folclorul. Am spus deja (pag. 10) că vocabularul unei limbi este cercetat astăzi pe baza metodei ‘cuvinte și lueruri’. Din explicațiile date acolo se poate vedea că, dacă prin ‘cuvinte’ înțelegem limbă, adică studiu lingvistic, prin ‘lueruri’ trebuie să înțelegem obiectele și noțiunile de toate categoriile din viața zilnică a omului, adică studiul lor, care se chiamă tomai etnografie și folclor. Etnografia se ocupă de elementele civilizației materiale, folclorul de produsele civilizației spirituale, drept că nu de toate, ci numai de acelea care au o relativă vechime și aparțin oarecum pădurilor mai adînci ale vieții sufletești, fiind transmise adesea din timpuri imemoriale pe cale de tradiție (credințe, datini, legende, obiceiuri, etc.). Firește că nu toate acestea au legături directe cu limba, dar multe influențează puternic asupra ei, iar în timpul din urmă tema ‘limba și mitul’ o tratează numerosi savanți, care nu sunt numai decit filozofi și sociologi. Astfel se explică, depildă, interdicțiile de vocabular (tabù), un fenomen lingvistic dintre cele mai importante, și tot așa nenumărate izolări în care intră nume de animale. Existența lor nu se poate lămuri decit admisind și, deci, cunoșcind anumite credințe ale oamenilor despre animalele respective (cf. lucrările lui R. Riegler

și ale altora). Este clar că, din tot soiul de cauze, noi vom recurge numai incidental la etnografie și, mai cu seamă, la folclor. De dorit ar fi crearea unui curs special, cum il au celealte universități românești, cel puțin pentru folclor, deși se pare că tendința actuală este să nu se mai separe etnografia și folclorul, ci să se considere ca alcătuind o sigură disciplină, care studiază produsele întregii civilizații primitive a unui popor.

Pentru a rezolvarea diverselor probleme lingvistice să fie posibilă în condiții eșit mai riguroș științifice, este necesară și o pregătire teoretică a viitorilor specialiști. În vederea acestui scop ne stau la îndemînă deoparte fonetica, dealta lingvistică generală. Cea dintâi ne învață cum se produc și se transformă sunetele vorbirii omenești. Ca să înțelegem evoluția fonetică a limbii noastre, din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, și să putem întrevedea anumite tendințe fonetice, care încep să se desemneze pentru viitor, sunt absolut indispensabile cunoștință măcar elementare de fonetică descriptivă și generală. Este deosemenea necesară stăpînirea așa ziselor legi fonetice (sau fonologice, cum le spun unii), nu atât ca scop in sine, ci mai ales ca un criteriu sigur pentru a putea distinge ce-i vechiu și ce-i nou în existența unui element lingvistic, atunci cînd vrei să-i affle obîrșia (așadar, nu numai etimologia propriu zisă a cuvintelor, ci și originea sunetelor, formelor gramaticale, prefixelor, sufixelor). Nu începe îndoială că importanța extraordinară de mare care s'a acordat într'o vremie și se mai acordă în parte chiar astăzi foneticii, cu toate ramurile ei, nu mai corespunde spiritului din lingvistica actuală, mai ales dacă această importanță însemnează să te mărginești, în studiul unei limbi, la sunete și, cel mult, la forme. Dar tot așa de sigur este că fonetica, utilizată ca instrument de recunoaștere a istoriei cuvintelor, trebuie să-și păstreze întreaga ei valoare.

De lingvistica generală, sau, cum îi spunea Alexandru Philippide, introducere în știința limbii (combinată cu o parte din *Principii de istoria limbii*), avem trebuință în alt

sens. Oricit ar varia diversele nuanțe ale limbajului omenesc, există între ele numeroase asemănări. Aceste asemănări își au izvorul în suflul omului, care este, în esență, același, indiferent de timp și loc: funcțiunile psihice prezintă trăsături identice la un European civilizat și la un sălbatic din Africa, și tot așa ele nu diferă, în fond, dela vechii Egipteni pînă în zilele noastre. Ceeace se schimbă mereu, mai cu seamă în vremea din urmă, sunt formele de civilizație. Pentru aceasta, în ciuda atitor elemente comune, datele, înainte de toate, împrumuturilor, civilizația umană variază enorm în cursul veacurilor și dela o țară la alta, mai ales dela un continent la altul. Aceste profunde transformări în viața socială a omenirii sunt una din cauzele principale pentru care limbile pămîntului se deosebesc, adesea fundamental, între ele. Pe baza faptelor lingvistice comune s-au putut stabili anumite principii generale, aplicabile la studiul oricărei limbi. Tot cu ajutorul acestor concordanțe se încearcă ipoteze asupra originii limbajului omenesc, precum și asupra tendințelor care-i determină evoluția, atât supt ochii noștri, cât și pentru viitor. Probleme de acest soi și altele similare formează obiectul lingvisticii generale. De altfel, admitind prin absurd că nu ne-ar interesa direct asemenea lucruri, trebuie să recunoaștem totuși că studiul unei limbi nu poate fi privit numai ca un scop, ci și ca un mijloc de a ajunge la o concepție filozofică, adică teoretică, asupra faptelor lingvistice îndeobște. Aceasta este năzuința oricărei discipline științifice, deci și a noastră: întemeindu-ne pe date și amănunte privitoare la evoluția și la starea actuală a limbii române, să ne ridicăm la idei generale, care să se potrivească, într-o măsură anumită, și altor limbi, înrudite ori nu cu a noastră. Lingvistica generală ne lărgește orizontul, ne ascute spiritul critic, ne împiedică dela afirmații pripite, ne ușurează analiza și înțelegerea fenomenelor lingvistice românești, care alcătuiesc materia propriu zisă a acestui curs. Cine își aruncă ochii și dînecolo de granițele în care trăește și se dezvoltă limba sa maternă, își dă sâma că, cel puțin în principiu, niciun fapt lingvistic nu poate fi

specific unui singur idiom omenesc; el se poate găsi în oricare alt loc de pe pămînt și, prin urmare, atitudinea care se impune față de constatăriile privitoare la o limbă dată este cea relativistă. Alexandru Philippide a înțeles însemnatatea foneticii și a lingvisticii generale. De aceea, din cei trei ani ai cursului complet, el consacra unul întreg acestor două discipline. Eu voiu continua cu fidelitate tradiția inaugurată și păstrată de către maestrul nostru al tuturora.

*

Inainte de a sfîrși, mă simt dator să fac o mărturisire. Programul schițat astăzi în fața D-voastre este prea vast ca să se poată realiza în toate detaliile lui. Ar fi să vă însel, dacă nu vă preveni asupra realității. Cele spuse mai sus reprezintă numai ținta cătră care trebuie să năzuim și de care să căutăm a ne apropiă cît mai mult. Și, cum la curs distanța dintre ideal și infăptuire va fi, în chip fatal, mare, să ne silim ca cel puțin în lucrările noastre personale, precum și în activitatea desfășurată la Institutul de Filologie Română să complectăm lipsurile, pentruca această distanță să se reducă, în limita posibilului, pînăla minimum. În orice caz un lucru este sigur: realizarea prezentului program nu atîrnă numai de mine și de actuații ori viitorii mei colaboratori, ci și, aș putea spune chiar mai ales, de D-voastră. Dacă veți dovedi interes și oleacă de pasiune pentru studiul limbii D-voastre materne, adică pentru studiul cel mai firesc și cel mai apropiat de sufletul D-voastre, distanța dela făgăduială pînăla împlinire va fi din ce în ce mai mică, iar cu vremea ar putea să și dispară. Așadar colaborare între D-voastră și mine, și a-nume colaborare activă. Nu-i deajuns să audiați regulat lecțiile și să treceți la timp examenele, ci să participați la lucrările de seminar și să consacrați o parte din orele libere disciplinei pe care cred că văți ales-o împinși de un imbold sufletește, iar nu de considerații pur exterioare.

Iorgu Iordan.